

Відшкодування шкоди, завданої особі незаконним притягненням до кримінальної відповідальності у контексті реформування цивільного законодавства

Троцька Л.М., студент 5 курсу навчально-наукового інституту заочного навчання НАВС

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Лов'як О.О.

Проголошення пріоритету захисту загальнолюдських цінностей та інтересів особи є найважливішим фундаментальним завданням правової держави. Важливим є створення відповідних умов, забезпечення певних гарантій та здійснення контролю за неухильним дотриманням законності, насамперед, службовими особами державних органів. В разі допущених порушень, завдання держави полягає в швидкій і повній ліквідації їх наслідків. За таких умов роль правоохоронних органів щоденно зростає. Здійснення органами внутрішніх справ заходів щодо захисту законних прав та свобод громадян від злочинних посягань, попередження і розкриття злочинів, якими завдається шкода фізичній або юридичній особі створює необхідні умови для фактичного відшкодування завданої шкоди.

Ось чому аналіз норм права, які регулюють відносини з відшкодування шкоди, виявлення основних тенденцій їхнього розвитку, розробка рекомендацій, спрямованих на їх удосконалення та практика їх застосування виступають як важливе й актуальне завдання науки цивільного права. Актуальність цієї проблематики обумовлена також новизною нормативного матеріалу, складністю суспільних відносин, що виникають при відновленні майнового стану потерпілого, особливою правовою і політичною значимістю питань захисту інтересів громадян.

Важливо відзначити, що до виходу Закону України від 1 грудня 1994 року «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» (далі – Закон України від 1 грудня 1994 року) існувало лише декілька монографічних досліджень цієї теми, які були здійснені представниками науки кримінально-процесуального права, і цивільно-правові питання у них висувались на другорядні позиції або зовсім не розглядались. Ці питання досліджувались і представниками цивільно-правової науки, але в системі проблем деліктної відповідальності.

Для дієвості впровадження конституційних засад відповідальності держави важливе значення мають підстави та умови її настання,

суб'єкти, обсяг, види, джерела забезпечення надходжень коштів. Притягнення держави до відповідальності відбувається внаслідок завдання громадянині шкоди: 1) прийняттям органом державної влади нормативно-правового акта, що був визнаний незаконним і скасований; 2) виданням органом державної влади або його посадовою чи службовою особою незаконних рішень; 3) діями та бездіяльністю органу державної влади або його посадової чи службової особи при здійсненні своїх повноважень. Однойменними є підстави відповідальності органів місцевого самоврядування.

При усвідомленні сутнісної природи деліктних зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої громадянині незаконним притягненням до кримінальної відповідальності, слід зазначити, що в їх основу покладено поєднання загального (генерального) делікту із спеціальним. Сутність генерального делікту полягає в тому, що шкода, незалежно від того, кому і ким вона завдана, в чому б вона не виражалася, підлягає відшкодуванню, крім випадків, прямо передбачених законом. Склад генерального делікту зазначений у ст. 1166-1168 ЦК України як загальні підстави відповідальності за завдану майнову та моральну шкоду. Особливості такої відповідальності виявляються у спеціальних деліктах.

Аналіз Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянині незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» вказує, що ним законодавець визначив підстави та порядок саме відшкодування шкоди, а не реабілітації. На нашу думку, досліджуючи зазначене питання, необхідно розрізняти окремі складові, що можуть бути підставою як безпосередньо реабілітації (у розумінні поновлення доброго імені та репутації незаконно засудженої особи), так і відшкодування такій особі всіх видів шкоди, завданої протизаконними діями уповноважених посадових осіб на будь-якій стадії кримінального провадження. При цьому слід зауважити, що головним у цьому є саме констатація у відповідному судовому рішенні (вироку або ухвалі), яке набрало чинності, факту невинуватості певної особи в учиненні злочину. Таке судове рішення може бути як первинним (у разі його прийняття судом першої інстанції), так і вторинним (у разі його прийняття судом апеляційної чи касаційної інстанції). Лише після цього у виправданій особі виникають правові підстави щодо вирішення питань, пов'язаних з відшкодуванням завданої шкоди.

Тож, доповнити чинне законодавство України (у контексті досліджуваних відносин, насамперед новий КПК України, або ст. 1176 ЦК України) такою нормою: «У разі скасування вироку суду як неправосудного, Президент України, як гарант Конституції, від імені держави приносить публічні вибачення незаконно засудженій особі».

Крім відшкодування майнової та моральної шкоди реабілітований відновлюється в інших правах: трудових, пенсійних, житлових. Але цей перелік є невичерпним, а тому повинні бути відновлені також будь-які інші конституційні права, порушені в результаті кримінального переслідування, до яких слід віднести: 1) користування в суспільстві вільними і рівними у своїй гідності правами людини і громадянина; 2) право на громадянство; 3) право на вільний розвиток своєї особистості; 4) право на повагу до людської гідності; 5) право на свободу та особисту недоторканність; 6) право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, зокрема електронної пошти; 7) право на невтручання в особисте і сімейне життя; 8) право ознайомлюватися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах, організаціях з відомостями про себе; 9) право володіти інформацією професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого характеру; 10) право на відшкодування матеріальної і майнової шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням недостовірної інформації про себе та інші.

Також, однією з актуальних проблем відшкодування шкоди, завданої громадянині незаконним притягненням до кримінальної відповідальності є те, що у національному законодавстві відсутнє поняття «характер шкоди». Під характером шкоди слід розуміти комплекс юридичних ознак (обставин), зумовлених соціальними, економічними і політичними потребами розвитку громадянського суспільства, передбачених у спеціальних нормах інституту деліктних зобов'язань для врегулювання деяких видів відносин інакше, ніж це зроблено у загальних нормах, з метою обмеження або збільшення розміру відшкодування збитків.

Відповідно до ЦПК України кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, якщо інше не передбачено законом. Успішно впоратися з цим завданням досить складно, але особливу складність доказова діяльність набуває в тих випадках, коли притягнутий до кримінальної відповідальності громадянин здійснював підприємницьку або іншу не заборонену законом діяльність, специфіка якої робить вельми скрутним визначення та документальне підтвердження заподіяної йому шкоди. Розмір доходів, одержуваних підприємцем, як правило, нестабільний і багато в чому залежить від ступеня його особистої участі у цій діяльності, від належного виконання покладених на нього функцій, в тому числі, зокрема, від особистого контролю за діяльністю підлеглих, оперативного та ефективного вирішення юридичних, виробничих або організаційних питань, проведення переговорів з контрагентами і т.д. Неможливість особистого вчинення перелічених дій у зв'язку з необхідністю участі в судовому розгляді, що триває часом досить

тривалий час, може призвести (і нерідко призводить) до руйнування сформованих ділових зв'язків, зривів термінів виконання прийнятих на себе цивільних зобов'язань, неотримання передбачуваного прибутку і навіть до визнання громадянина банкрутом.

Незаконне притягнення громадянина до кримінальної відповідальності викликає моральні страждання не тільки у потерпілого, але і у членів його родини - дружини, дітей і батьків, які відчувають широкий спектр негативних емоцій - почуття образи, страху, обурення, гіркоти, та ін. Питання про те, чи мають названі особи право вимагати компенсації заподіяної їм моральної шкоди, має велике наукове і практичне значення.

НОМІНАЦІЯ: ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ТА СПЕЦІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Організація і тактика протидії організованим злочинним угрупкуванням у сфері економічних відносин

Івашенко В.В., курсант навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції НАВС

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент *Томма Р.П.*

Неправомірна вигода є одним із небезпечних суспільних злочинів. В якості предмета неправомірної вигоди може фігурувати все, що має матеріальну цінність: гроші, цінні папери, платіжні документи, речі, продукти харчування тощо. Нерідко надання неправомірної вигоди службовій особі здійснюється як дарування, погашення вигаданого боргу, виплата преміальних, програш у карти або парі. Істотно ускладнює викриття та подальше розслідування цього виду злочинів та обставина, що особа яка надає неправомірну вигоду є зацікавленою особою, яка також несе кримінальну відповідальність.

Наукові розробки у сфері протидії корупції та окремих її видів містяться у працях А.І. Берлача, А.А. Вітвицького, Ю.П. Гармасєва, Н.С. Гільмутдінової, Т.А. Діканової, О.Ф. Долженкова, С.П. Дорожкова, В.Д. Ларичева, В.І. Михайлова, В.Л. Нарішкіна, С.І. Ніколаюка, А.А., Д.Й. Никифорчук, Парамонова, О.В. Процюка, Ю.І. Сучкова, Р.П. Томма та ін.

Невід'ємна частина корупції – одержання неправомірної вигоди службовими особами. В своїй сукупності вони є однією з найгостріших вад, які підривають економічний стан та правовий імідж держави.

Суспільна небезпека неправомірної вигоди визначається тим, що посадова особа, використовуючи свої службові повноваження в злочинних цілях, може заподіяти серйозну шкоду функціонуванню